

<https://helda.helsinki.fi>

Jeesus-lapsi ja maailmanpolitiikan muutokset

Hakola, Raimo Tapani

2016

Hakola , R T 2016 , ' Jeesus-lapsi ja maailmanpolitiikan muutokset ' , Duodecim , Vuosikerta.
132 , Nro 23 , Sivut 2163-2168 .

<http://hdl.handle.net/10138/217489>

---

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Raimo Hakola

Jeesus-lapsi ja maailmanpolitiikan muutokset

Kertomukset Jeesuksen syntymästä ovat legendanomaisia, mutta niiden sadunomaisen tunnelman alta löytyy viittauksia ajanlaskun alun poliittiseen tilanteeseen. Jeesus syntyi maailmaan, jossa ensin hellenistinen ja myöhemmin roomalainen kulttuuri kohtasivat juutalaisen kulttuurin. Artikkelissa käsitellään sitä, mitä arkeologia paljastaa uusien kulttuuristen vaikutteiden ja juutalaisuuden kohtaamisesta Jeesuksen kotiseudulla, millaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen Jeesus syntyi ja miten uusi maailmanpoliittinen tilanne näkyi varhaiskristittyjen kuvauksissa hänen syntymästään. Maailmanpolitiikan muutokset auttavat ymmärtämään, kuinka monet joulukertomusten tutut piirteet tarjosivat vaihtoehdon Rooman imperiumin viralliselle propagandalle.

Kreikkalaisen kulttuurin ja erilaisten itämaisten vaikutteiden sekoitus – hellenismi – levitti vaikutustaan Palestiinaan Aleksanteri Suuren (356–323 eKr.) valloituksista lähtien. Eri kulttuurien kohtaaminen sujui usein vähitellen ja rauhanomaisesti, mutta ristiriidoilta ei kokonaan välttytty. Jerusalemissa sai alkunsa 170-luvulla (eKr.) kapina, jonka kannattajat vastustivat liian pitkälle menevää hellenisoitumiskehitystä. Kapinaa seuranneiden poliittisten levottomuuksien jälkeen juutalaiset onnistuivat lopulta luomaan kuningaskunnan, joka pysyi itsenäisenä lähes sadan vuoden ajan (n. 140–63 eKr.).

Uuden kuningaskunnan valtapiiri levisi myös Jeesuksen kotikulmille. Jeesuksen kotipaikka oli alun perin Nasaret, josta hän muutti julkisen toimintansa alussa Galilean järven rannalla sijaitsevaan Kapernaumin kylään. Kapernaumista noin 10 kilometriä lounaaseen sijaitsi Magdalan kaupunki, jossa viime vuosina on tehty merkittäviä arkeologisia löytöjä. Yksi Jeesuksen naispuolisista seuraajista, Magdalan Maria, oli kotoisin tästä kaupungista.

Magdalan kaivaukset ovat tuoneet esiin ensimmäisellä vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua rakennetun kaupungin, joka noudattaa hellenististä kaupunkisuunnittelua (**KUVA 1** ja **2**) (1,2). Kaivauksissa on paljastunut vesijohtojen

KUVA 1. Magdalasta löytynyt pylväin koristeltu suihkulähdehuone; samanlaisia rakennuksia on löydetty hellenistiseltä ajalta esimerkiksi Vähästä-Aasiasta. Kuva: Raimo Hakola, julkaistu Magdala Projectin johtajan Stefano De Lucan luvalla.

KUVA 2. Magdalasta löytynyt käymälä. Julkiset käymälät olivat tärkeitä sosiaalisen kanssakäymisen paikkoja roomalaisessa maailmassa. Kuva: Raimo Hakola, julkaistu Magdala Projectin johtajan Stefano De Lucan luvalla.

ja kanavien järjestelmä, joka palveli julkista kylpyläkompleksia. Kylpylästä on löydetty muun muassa lattian alle sijoitettujen tulisijojen avulla lämmitetty lämmin huone (caldarium) sekä useita erilaisia altaita. Kaupungin yksityisasunnoissa oli mosaiikein koristeltuja lattiaita, jotka sisältävät hellenistiselle ajalle tyypillisiä koristeaiheita. Kaivauksissa löydetty, hyvin suunniteltu satama todistaa oikeaksi antiikin lähteissä esiintyvät hajanaiset maininnat, joiden mukaan Magdala oli merkittävä paikallisen kalanjalostusteollisuuden keskus. Monet Jeesuksen opetuslapsista olivat kalastajia, joten on mahdollista, että he ovat tuoneet saaliinsa jatkojalostusta varten Magdalaan.

Magdalassa oli juutalaisen yhteisön kokoontumistila, synagoga. Rakennus on ensimmäinen Galileasta löydetty Jeesuksen aikana käytössä ollut synagoga. Magdalan synagogan kaltaiset rakennukset ovat toimineet paikallisen yhteisön kokoontumistiloina, joita on käytetty monenlaisiin tarkoituksiin. Varhaiset synagogat muistuttavat hellenistisestä maailmasta tunnettuja kansankokouksen kokoontumistiloja, joista käytettiin nimitystä *buleuterion* (3). Magdalan synagogayhteisön vauraudesta todistavat laastille maalatut, roomalaista maalaustyyliä jäljittelevät seinämaalaukset ja geometrisiä kuvioita sisältävät lattiamosaiikit. Synagogasta on

löytynyt suorakaiteen muotoinen, neljän jalan varassa seisova pöydän muotoiseksi kaiverrettu kivi. Pöytää on käytetty mahdollisesti alustana lukupulpetille, jota on käytetty, kun synagogassa on luettu juutalaisten pyhiä kirjoituksia. Ainoa vastaavanlainen kivilöytö on tehty myöhäisantiikin aikaisesta synagogasta hieman Magdalan pohjoispuolelta Horvat Kurin kylästä, jonka kaivauksissa Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta on mukana (4).

Magdalan kaivaukset osoittavat, että ensimmäisellä vuosisadalla (eKr.) Galileassa oli väestöä, joka yhdisti luontevasti juutalaisen uskon hellenistisiin kulttuuriin vaikutteisiin. Vaikka juutalaisten kuningaskunta oli saanut alkunsa kapinasta vieraita kulttuurivaikutteita vastaan, erityisesti yhteiskunnan juutalainen eliitti omaksui monilla elämänalueilla vaikutteita ajan globaaleista virtauksista. Juutalaista uskoa ja kreikkalaisperäisiä vaikutteita ei aina pidetty toisensa poissulkevinä, vaan ainakin osa väestöstä oli kotonaan uudessa monikulttuurisessa ympäristössä.

Palestiina osaksi Rooman valtaapiiriä

Itsenäisen juutalaisen kuningaskunnan olemassaolo päättyi, kun sotapäällikkö Gnaeus Pompeius Magnus (106–48 eKr.) liitti Palestiinan

alueen entistä kiinteämmin Rooman valtakunnan valvontaan vuonna 63 eKr. Alueen roomalaistumiskehitys sai vauhtia, kun Herodes Suuresta (hallituskausi 37–4 eKr.) tuli Rooman vasallikuningas. Herodeksella oli läheiset siteet Roomaan ja erityisesti keisari Augustukseen (hallituskausi 27 eKr–14 jKr.). Herodeksen jälkimainetta on sävyttänyt Matteuksen kertomus Herodeksen toimeenpanemasta Betlehemin lastenmurhasta (Matt. 2:16–18). Kertomukselle ei kuitenkaan löydy tukea mistään muista antiikin lähteistä, ja se lieenee syntynyt tarpeesta kertoa Jeesuksen selvinneen lapsena samanlaisesta vainosta kuin Mooses, joka pelastui faraon toimeenpanemasta juutalaisten poikalasten surmaamisesta (2. Moos. 1:15–22).

Vastaavia tarinoita kerrottiin muista antiikin suurmiehistä. On historian ironiaa, että esimerkiksi perheenjäseniään surmauttanut ja vanhempansa vainoharhaiseksi tullut

Herodes muistetaan hirmuteosta, johon hän tuskin koskaan syyllistyi. Arkeologinen todistusaineisto on laajentanut kuvaa Herodeksesta, joka oli aikaansaava hallitsija ja innovatiivinen rakennuttaja.

Ensi töikseen Herodes muutti Samarian kaupungin Sebaste-nimiseksi roomalaiseksi kaupungiksi. Sana Sebastos (”kunnianarvoisa”) oli latinankielisen Augustus-nimen kreikkankielinen vastine, jota alettiin käyttää monien kaupunkien nimenä Rooman valtakunnan itäosissa sen jälkeen, kun Augustus oli julistettu keisariksi vuonna 27 eKr. Välimeren rannalle Herodes rakensi keisarin mukaan nimetyn kaupungin Kesarean, jonka sataman nimeksi hän antoi Sebastos (**KUVA 3**). Sataman aallomurtajan torneista suurin nimettiin Augustuksen vaimon, Livian, pojan Drusuksen mukaan, jonka Augustus oli ottanut ottopojakseen. Sebastoksen sataman sisääntuloväylää vastapäätä rakennetulla keinoitekoisella tasanteella sijaitsi Augustuksen ja Rooman kaupungin suojelusjumalattaren Roman temppeli, joka näkyi kauas merelle (3).

Sepforiksen ja Tiberiaan perustaminen Galileaan

Herodes Suuri ei hallitusaikanaan ulottanut rakennustoimiaan Jeesuksen kotiseudulle Galileaan. Hänen kuolemansa jälkeen Galilean hallitsijaksi tuli yksi hänen pojistaan, neljännesruhtinas Herodes Antipas (hallitsi 4 eKr.–39 jKr.). Antipas sijoitti ensin hallitusalueensa pääkaupungiksi Sepforiksen, joka sijaitsi vain noin viiden kilometrin päässä Jeesuksen lapsuuden ja nuoruuden aikaisesta kotikaupungista Nasaretista. Sepforiksen pääosin juutalainen väestö oli roomalaismielisempää kuin kaupunkia ympäröivän Galilean maaseudun

väestö. Kaupungin asukkaat olivat haluttomia liittymään vuosien 66–70 jKr. kapinaan Roomaa vastaan, mistä johtuen muut galilealaiset halusivat tuhota kaupungin. Roomalaismyönteinen asenne näkyy Sepforiksessa vuosien 67/68 jKr.

aikana lyödyissä kolikoissa, joissa kaupungista käytetään kreikkankielisiä nimityksiä *Neronias* ja *Eirenopolis*. Edellinen on kunnianosoitus keisari Nerolle ja jälkimmäinen tarkoittaa rauhan kaupunkia. Herodes Antipas siirsi vuonna 19 jKr. hallintoalueensa pääkaupungin Galilean järven rannalle perustamaansa uuteen kaupunkiin, joka sijaitsi noin kahdeksan kilometrin päässä Magdalasta. Kaupungin nimi – Tiberias – kertoo, että Antipas rakensi kaupungin kunnioittaakseen Augustuksen jälkeen valtaan noussutta keisari Tiberiusta (hallituskausi 14–37 jKr.). Juutalaisen historioitsija Josefuksen mukaan Antipas rakennutti Tiberiaaseen stadionin, torin eli forumin, hallintopalatsin ja mahdollisesti myös kylpylän, jossa voitiin hyödyntää Tiberiaan kuuluisia rikkipitoisia lämpimiä vesilähteitä. Josefuksen mukaan Antipaana rakentamassa palatsissa oli eläinaiheisia koristeita, mitä pidettiin tuolloin juutalaisen lain vastaisena. Tämä johti osaltaan siihen, että palatsi poltettiin juutalaissodan aikana.

Edellä esitelty arkeologinen ja kirjallinen lähdeaineisto osoittaa, kuinka ensin hellenistinen ja myöhemmin roomalainen kulttuuripiiri

KUVA 3. Herodeksen rakentaman Kesarean kaupunkikuvaan kuului vasemmalla näkyvä palatsi, hevoskilpailuja varten rakennettu hippodromi (oik.) ja taustalla näkyvän ristiretkien ajalta peräisin olevan linnoituksen paikalla sijainnut satama. Kuva: Jaakko Haapanen, Haapanenphotography.

ulotti vaikutuksensa Jeesuksen kotiseudulle ajanlaskun taitteessa. Uudenlainen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen todellisuus heijastui siihen, miten varhaiskristityt ymmärsivät uskonsa Jeesukseen Jumalan Poikana ja maailman Vapahtajana ja miten he tästä uskostaan muille kertoivat.

Ja syntyi Neitsyt Mariasta...

Jeesuksen ja hänen seuraajiensa julistus nousi Vanhassa testamentin pohjalta, mutta monet juutalaiset uskonnolliset käsitykset saivat uuden merkityksen, kun niitä verrattiin kreikkalaisroomalaisessa kulttuuripiirissä yleisiin uskomuksiin. Tämä näkyy myös kertomuksissa Jeesuksen syntymästä. Raamatuntutkimuksessa on jo pitkään huomattu, kuinka huomattavasti Matteuksen (Matt. 1–2) ja Luukkaan (Luuk. 1–2) kuvaukset Jeesuksen syntymästä eroavat toisistaan. Kertomuksia on mahdollista luontevasti yhdistää toisiinsa, eikä niiden pohjalta voi hahmotella historiallisesti luotettavaa kuvaa Jeesuksen syntymästä (5,6).

On kuitenkin mahdollista tarkastella sitä, miten Jeesuksen kertomukset heijastelevat oman aikansa kulttuurisia vaikutteita.

Sekä Matteuksen että Luukkaan syntymäkertomusten mukaan Maria synnyttää Jeesuksen, vaikka on vielä neitsyt. Nämä ovat ainoat Uuden testamentin kohdat, joissa neitseestäsyntyminen mainitaan. Uuden testamentin varhaisin kirjoittaja, Paavali, ei tätä ajatusta tunne, ei myöskään evankeliumeista varhaisin, Markuksen evankeliumi. Jeesuksen neitseestäsyntyminen ei ollut osa varhaisimpien Jeesuksen seuraajien uskomusmaailmaa, vaan usko siihen on syntynyt siinä vaiheessa, kun kristityt alkoivat tulkita Jeesuksen elämää omasta kulttuuripiiristään tuttujen käsitysten valossa (7). Ajatus, että nainen tulee raskaaksi jumalallisen voiman vaikutuksesta ilman sukupuoliyhteyttä miehen kanssa, oli verrattain yleinen kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa. Tämä myytti liitettiin kuuluisien kuninkaiden (Romulus, Aleksanteri Suuri) tai filosofien (Platon, Pythagoras) syntymään (6). Kertomalla Jeesuksen syntyneen neitseestä kristityt korostivat hänen ainutlaa-

tuisuuttaan hyödyntämällä omassa maailmassaan tunnettua kertomusaihetta.

Joulun lapsi ja keisarillinen propaganda

Luukkaan kertomuksessa Jeesuksen syntymästä on monia yhtymäkohtia kreikkalaisroomalaisessa maailmassa yleisiin käsityksiin. Luukas kertoo Jeesuksen syntymän liittyneen keisari Augustuksen toimeenpääntämiseen yleiseen verollepäätöseen (Luuk. 2:1). Tämän voi ymmärtää siten, että Luukas halusi lukijansa asettavan Jeesuksen aikansa globaaliin viitekehykseen. Joulukertomuksesta käy ilmi varhaiskristittyjen usko Jeesukseen Jumalan Poikana, kun enkeli julistaa Marialle Jeesuksen olevan odotettu, Daavidin kuninkaalliseen sukuun kuuluva messias ja Jumalan Poika: ”Sinä tulet raskaaksi ja synnytät pojan, ja sinä annat hänelle nimeksi Jeesus. Hän on oleva suuri, häntä kutsutaan Korkeimman Pojaksi, ja Herra Jumala antaa hänelle hänen isänsä Daavidin valtaistuimen. ... Lapsi, joka syntyy, on pyhä, ja häntä kutsutaan Jumalan Pojaksi.” (Luuk. 1:31–35).

Puhe Jeesuksesta Jumalan Poikana sai uusia merkitysvivahteita roomalaisessa maailmassa. Keisari Augustuksena myöhemmin tunnettu Octavius esiintyi ottoisiansa Julius Caesarin ainoana laillisenä perillisenä ja käytti nimeä *C. Julius Divi Filius Caesar* eli C. Julius Caesar, Jumalan Poika. Augustuksesta ryhdyttiin käyttämään yleisesti latinankielistä nimitystä *Divi filius*, joka valtakunnan itäisissä osissa käännettiin kreikkankielisellä termillä *hyios tū theū* (Jumalan Poika). Muun muassa monet piirtokirjoitukset osoittavat, kuinka myöhemmät keisarit käyttivät termiä itsestään ja pyrkivät näin esiintymään jumaliksi korotettujen edeltäjiensä nimissä ja perustelemaan näin omaa valta-asemaansa. Kristittyjen usko Galilean maaseudulta kotoisin olevaan Jumalan Poikaan haastoi käsi-

tyksen keisarista Jumalan poikana tarjoamalla sille vaihtoehdon.

Jeesuksen syntymäkertomuksessa esiintyy myös toinen termi, joka oli yleinen keisarillisessä ideologiassa. Evankelista Luukas kuvaa enkeleiden julistaneen Betlehemissä laumaansa vartioineille paimenille: ”Tänään on teille Daavidin kaupungissa syntynyt Vapahtaja” (Luuk. 2:11). Kohdassa käytetään pelastajaa tai vapahatajaa merkitsevää kreikkankielistä sanaa *sōtēr*, jota kreikkalaisessa maailmassa käytettiin useiden hädästä pelastavien tai sairaudesta parantavien jumalien lisänimenä. Esimerkiksi lääkintätaidon jumalaa Asklepiosta kutsuttiin ”kaikkien ihmisten pelastajaksi”. Monet Aleksanteri Suuren jälkeen tä-

män valtakuntaa hallinneet kuninkaat tunnettiin lisänimellä *Sōtēr*. Ajanlaskun ensimmäiseltä vuosisadalta alkaen termi *sōtēr* liitettiin erityisesti Rooman valtakunnan itäisissä osissa monissa piirtokirjoituksissa Rooman keisareihin. Kristityt kuitenkin uskoivat Jeesuksen, ei keisarin, olleen todellinen Israelin kansan ja koko maailman vapahtaja.

Luukkaan mukaan paimenille ilmestyneet enkelit julistivat: ”Jumalan on kunnia korkeuksissa, maan päällä rauha ihmisillä, joita hän rakastaa” (Luuk. 2:14). Augustuksen lopetettua valtakuntaa kuluttaneen sisällissodan rauhasta tuli keskeinen osa Rooman valtion ideologiaa. Augustus pystytti Roomaan rauhan alttarin (*Ara Pacis*) juhlistaakseen valtakunnan sisäistä sopua ja järjestystä. Myöhemmät keisarit valmistuttivat kolikoita, joiden toisella puolella oli rauhan alttari, ja korostivat näin saavutuksiaan rauhan tuojina. Se, mikä merkitsi rauhaa Rooman valtaeliitin näkökulmasta, ei kuitenkaan merkinnyt rauhaa kaikille. Nykyisen Skotlannin alueella roomalaisia vastaan taistelleen ja heille tappion kärsineen sotapäällikkö Calgaxuksen kerrotaan todenneen katkerasti, että roomalaiset tekevät maasta aution ja kutsuvat sitä rauhaksi. Kristityt elivät maailmassa, jossa sanottiin vallitsevan rauha, mutta heidän kokemuksensa oli toinen.

Kristityt panivat toivonsa siihen, että vaatimattomiin oloihin syntynyt poikalapsi toisi lopulta maailmaan todellisen rauhan.

Kristityt uskoivat Jeesuksen, ei keisarin, olleen todellinen Israelin kansan ja koko maailman vapahtaja.

He panivat toivonsa siihen, että vaatimattomiin oloihin syntynyt poikalapsi, joka myöhemmin julisti Jumalan valtakuntaa ja joutui roomalaisen valtakoneiston teloittamaksi, toisi lopulta maailmaan todellisen rauhan.

Lopuksi

Edellä annetut esimerkit osoittavat, kuinka monet juutalaisuudesta nousevat ja Jeesus-lapseen liitetyt käsitykset oli mahdollista ymmärtää vaihtoehtona Rooman valtion viralliselle propagandalle. Kristinuskon syntyi ja kehittyi Rooman valtiopiirissä, ja näin kristittyjen usko

Jeesukseen Jumalan Poikana ja maailman Vapahtajana haastoi käsityksen, että keisari oli maailmaan rauhan tuonut Jumalan Poika ja Pelastaja. Tämä kristilliseen identiteettiin liittynyt vastakulttuurinen korostus on selvästi näkyvisä Marian kiitosvirressä, jonka evankelista Luukas on laatinut Vanhan testamentin esikuvien pohjalta: ”Hänen kätensä on tehnyt mahtavia tekoja, hän on lyönyt hajalle ne, joilla on ylpeät ajatukset sydämessään. Hän on syössyt vallanpitäjät istuimiltaan ja korottanut alhaiset. Nälkäiset hän on ruokkinut runsain määrin, mutta rikkaat hän on lähettänyt tyhjin käsin pois.” (Luuk. 1:51–53.) ■

RAIMO HAKOLA, dosentti, yliopistotutkija
Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta

SIDONNAISUUDET
Kirjoittajalla ei ole sidonnaisuuksia

KIRJALLISUUTTA

1. Hakola R. Jeesuksen ajan Galilea arkeologian valossa. Kirjassa: Luomanen P, Jokiranta J, Lehtipuu O, toim. Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 105. Helsinki, Suomen eksegeettinen seura, 2013, s. 241–57.
2. De Luca S, Lena. A. Magdala/Taricheae. Kirjassa: Fiensy DA, Strange JR., toim. Galilee in the late second temple and mishnaic periods, Vol. 2: The archaeological record from cities, towns, and villages. Minneapolis: Fortress Press 2015, s. 280–342.
3. Hakola R, Pakkala J. Kristinuskon ja juutalaisuuden juuret: arkeologian näkökulmia. Helsinki: Kirjapaja, 2008.
4. Zangenberg, JK, Münger S, Hakola R, McCane BR. The Kinneret regional project excavations of a byzantine synagogue at Horvat Kur, Galilee, 2010–2013: A preliminary report. Hebrew Bible and Ancient Israel 2:4 (2013):557–76.
5. Aejmelaeus L. Kristinuskon synty: Johdatus Uuden testamentin taustaan ja sanoamaan. Helsinki: Kirjapaja, 2007, s. 155–63.
6. Lincoln AT. Born of a virgin: reconceiving Jesus in the Bible, tradition, and theology. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2013.
7. Räisänen H. Begotten by the holy spirit. Kirjassa: Nissinen M, Uro R, toim. Sacred marriages: the divine-human sexual metaphor from Sumer to early christianity. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns 2008, s. 321–41.